

Esitelmiä

Vuoden 1992 budjettiesitys*

IIRO VIINANEN

Valtion ensi vuoden tulo- ja menoarvio on monessa suhteessa aivan toisenlainen kuin sitä edeltävät budjetit. Taustalla on täysin erilainen talousennuste ja ehdotetut toimenpiteetkin ovat tyystin toisia kuin mihin on totuttu. Budjettiehdotusta onkin ehditty monesta syystä arvostella, mutta poliittisen rohkeuden puutteesta sitä ei ole moitittu.

Silti on hyvä muistaa, että valtion budjetti on vain yksi suhdannetilanteeseen vaikuttava tekijä. Budjettiakaan ei voida tehdä vain suhdannetilanteen mukaan; itse asiassa paljon tärkeämpää on toteuttaa yhtä vuotta pidemmällä aikavälillä vaikuttavia rakenteellisia uudistuksia.

Budjetissa painotetaan erityisesti avoimen sektorin kilpailukykyä ja julkisen sektorin menojen kasvun saattamista vihdoin aisoihin. Tältä osin budjetti on loogista jatkoa hallituksen aiemmille päätöksille. Hallitushan päätti heti toimikautensa alussa huhtikuussa vuosien 1992—1994 menokehityksen supistamisesta. Toukokuussa tehtiin teollisuuden toimintaedellytysten vahvistamista koskeva periaatepäätös, jolla alennettiin merkittävästi työnantajan sosiaaliturvamaksuja ja poistettiin tuonnin taasausvero tuotannon ylläpitämiseen tarkoitetuilta tuotteilta. Ja kesäkuussa paalutettiin valuuttapolitiikan puitteet paikalleen markan ecu-kytkennällä. Kun tähän lisätään kilpailupolitiikan tehostaminen sekä kuntien valtionosuusjärjestelmän uusiminen yhdessä ensi vuoden budjettiesityksen kanssa, muodostavat päätökset loo-

gisen kokonaisuuden, jonka avaintekijänä on kustannusten sopeuttaminen vientimarkkinoiden tilanteeseen.

Talous on kriisissä

Talouskehitys on heikentynyt yhtäjaksoisesti jo yli vuoden ajan. Kokonaistuotanto on supistunut vauhdilla, jota ei aiemmin itsenäisessä Suomessa rauhan oloissa ole koettu. Talous on nyt kriisissä, jossa ongelmia kärjistävät kierteet ovat voimakkaampia kuin tasapainottavat prosessit.

Syöksyyn jouduttiin paljolti ulkoisista syistä, joista merkittävin oli idänkaupan romahtaminen. Sen vaikutukset kerrannaisine seuraamuksineen ovat hyvinkin parin prosentin verran kokonaistuotannosta. Vakaakin kansantalous kärsisi, jos viidennes sen kokonaisviennistä häviäisi muutamassa vuodessa. Kun meillä tämä viidennes häviö koettiin lisäksi talouden ylikuumenemistilassa, ovat seuraukset sängen tuntuvat. Kun lisäksi tärkeimmillä länsimarkkinoillamme vallitsi taantuma, oli viennin kääntyminen jyrkkään laskuun väistämätöntä.

Korkeasuhdanteen ja rahoitusmarkkinoiden vapautumisen jättämät tasapainottomuudet ovat hyvin tiedossa. Kun nämä eri tekijät osuivat samaan aikaan, kehitys muodostui niiden yhteisvaikutuksena heikommaksi kuin synkimmissäkään kauhuskenaarioissa oli arvioitu.

Paluuta normaaliin ei ole odotettavissa vähään aikaan. Kaikki talouden kehityksestä tänä vuonna kertoneet uutiset ovat olleet huonoja: kehitys on jatkuvasti osoittautunut ennakoitua heikommaksi ja nousuodotuksia on uusissa en-

* Esitelmä Kansantaloudellisen Yhdistyksen kokouksessa 24. 9. 1991

nusteissa jouduttu siirtämään aina vain tuonemmaksi. Huonot uutiset syventävät pessimismää ja kierre jatkuu.

Nyt ollaankin jo tilanteessa, jossa talous tarvitsee kipeästi katkaisuhoidoa, hyviä uutisia vipuamaan syöksykierre jengoiltaan. Ulkomainen kehitys sellaista tuskin tarjoaa. Luottamuksen palauttamisen kannalta parhaita olisivat tietenkin uutiset siitä, että tulopoliittisissa neuvotte- luissa on nopeasti päädytty nimellispalkkojen alentamiseen.

Talouden nykytila on tunnetusti varsin moniongelmainen. Tuotannon supistuminen johtaa siihen, että työttömyys nousee kuluvan vuoden aikana noin 150 000 henkilöllä. Pahinta on, että työttömyys jäänee pysyvämminkin erittäin korkeaksi: kasvunäkymät ovat jatkossakin varsin heikot, mutta myös siksi, että työelämästä joudutaan helposti kokonaan syrjään pitempiä aikaisen työttömyyden jälkeen. Tai sitten vain sopeudutaan uusiin olosuhteisiin eikä työnteko enää kiinnosta.

Tuotantotoiminta sopeutuu korkean työttömyyden oloihin, ja ehkä yhteiskuntakin. Ihmilliset kärsimykset ja sosiaaliset kustannukset nousevat kuitenkin hyvin korkeiksi; niistä työttömyyskorvaukset ovat vain pieni, joskin budjeteissa selvästi näkyvä osa. Koulusta suoraan kortistoon joutuvat nuoret saavat huonon lähdön työelämään ja yhteiskuntaan. Vakavin uhka on, että koulutettu työvoimamme saattaa seurata teollisuuden esimerkkiä ja etsiä toimintamahdollisuutensa muualta, jos kotimaa ei työtä pysty tarjoamaan.

Vaihtotaseen alijäämä on jo muodostunut pysyväksi ilmiöksi. Vaikka kotimainen kysyntä supistuu ja kauppatase kääntyy selvästi ylijäämäiseksi, vaihtotasevaje vähenee vain hieman. Ulkomainen velkaantuminen kuitenkin lisääntyy; nettovelka on kuluvan vuoden lopulla 30 % ja ensi vuoden lopussa jo 33 % suhteessa kokonaistuotantoon. Paisuva velka ja kohoavat korkomenot vievät kasvavan osan tuloista — kansantalouden käyttöön yhteisesti jaettavaksi jää vastaavasti vähemmän.

Talouspolitiikassa ei tilaa tempuille

Tilanne on talouspoliittisesti varsin hankala.

Perinteisesti suhdannekehitystä on pyritty ta-soittamaan kysynnänsäätelypolitiikalla eli lisäämällä matalasuhdanteessa kotimaista kysyntää, kasvattamalla julkisia menoja ja keventämällä verotusta. Suhdanneautomatiikan vuoksi talouspolitiikka toimii kuluvana vuonna pitkälti tämän kaavan mukaisesti: finanssipolitiikka onkin kysyntävaikutuksiltaan selvästi elvyttävää. Tämä tie on kuitenkin pian kuljettu loppuun.

Avoimen sektorin toimintaedellytyksiä haittaa selvimmin kustannustasomme korkeus. Tuotantoedellytystemme kannalta on tärkeää vähentää niitä tekijöitä, joiden vuoksi emme pääse inflaatiovauhdissamme kuin satunnaisesti muiden OECD-maiden tasolle tai sen alle. Ongelmat ovat paljolti itseaiheutettuja; esimerkiksi tupo-ratkaisuissa ei useinkaan ole keskitytty olennaiseen eli kilpailukykyyn. Vaikka itse sopimuskorotukset vielä olisivat pysyneetkin maltillisina, on keskitettyjen ratkaisujen päälle keksitty mitä suurinta mielikuvitusta käyttäen erilaisia liittokohtaisia tulonlisiä, minkä lisäksi palkkoja on koko 1980-luvun ajan liu'utettu sopimuskorotusten määrällä joka ikinen vuosi.

Hinta- ja kustannusongelmissamme on myös paljon rakenteellista. Ulkomainen kilpailu puuttuu vieläkin monelta alalta täysin, ja tällöin kotimainenkin kilpailu jää yleensä nimelliseksi.

Eläminen kilpailulta suojattuna tai tukiaisilla pönkitettynä johtaa tehottomuuteen ja korkeisiin kustannuksiin, jotka siirtyvät vientisektorin rasituksiksi. Tekstiiliompelija pitää palkkaansa pienenä elinkustannuksiin nähden, mutta ulkomaista ostajaa ei kuitenkaan kiinnosta suomalaisten kartellien tai ylituotannon rahotus.

Talouden nykyongelmiin voisi suhtautua hieman rauhallisemmin, jos ne olisivat vain suhdanneluonteisia. Sellaisia ne ovat kuitenkin vain osittain. Varsinainen ongelma on, että kansantalouden voimavarat takavuosien korkeasuhdanteessa hakeutuivat liian suurella määrällä suljettuun sektoriin. Liian pieni osa tuotannosta päätyy vientiin. Tilanteen korjaaminen edellyttää voimavarojen mittavaa siirtymistä suljetusta avoimeen sektoriin.

Juuri tästä syystä apua Suomen ongelmiin ei voi hakea perinteisestä elvytyksestä. Kysynnäsäätelyn keinoin ei rakenteellisia ongelmia hoideta, ei ainakaan kuntoon saakka.

Rakenneongelmien kasautuminen jäi menneen voimakkaan korkeasuhdanteen varjoon. Vientikelpoisen tuotannon pohjan näivettyminen ja suljetun sektorin kasvu eivät juuri häirinneet, kun talouskatsauksissa keskityttiin ihastelemaan kokonaistuotannon komeita kasvulukuja ja matalaa työttömyyttä. Nyt, kun korkeasuhdanteen kupla on puhjennut, tilanne on nähtävissä koko ankeudessaan. Talous ei kykene sopeutumaan muuttuviin olosuhteisiin, sillä kilpailun puuttuminen ja korporativistiset sidonnaisuudet ovat jäykistäneet rakenteet. Metsässä ei liikahda lehtikään, elleivät etujärjestöt ja parlamentaariset määränemmistöt niin salli.

Laajoilla paketoinneilla on aiemmin voitu menestyksekkäästikin ratkaista akuutteja ongelmavyhtejä, mutta perusasioihin kuten markkinoiden heikkoon toimivuuteen niillä on harvoin kyetty puuttumaan. Syvällekäyvien rakenteellisten uudistusten toteuttaminen on osoittautunut varsin vaikeaksi, sillä hyödyt useinkin jakautuvat laajalle yhteiskuntaan eivätkä ole nopeasti havaittavissa, kun taas haitat kohdistuvat joihinkin yksittäisiin talousyksikköihin ja ovat helposti nähtävissä.

Talouspolitiikan ja koko yhteiskunnan lukuisia intressipiirejä kattavissa sopimuksissa myös vastuunjako eri osapuolten välillä ainakin hämärtyy — jos sitten ei häviä tyystin. Selvimät esimerkit löytyvät maatalouspolitiikan piiristä, mutta varsin helppoa on myös ollut vaatia ylimitoitettuja palkankorotuksia, jos samalla on voinut jättää työllisyyden heikkenemisen hallituksen murheeksi. Vastaavasti kantohintoja on pitänyt pitkään kansainvälisellä huipputasolla vain luottamus siihen, että valuuttakurssit ovat viime kädessä sittenkin joustavia.

Talouspolitiikassa kaivataankin uudenlaisia pelisääntöjä. On lähdeittävä siitä, että vastuuta kehityksestä annetaan aiempaa enemmän markkinoille, joiden toiminta varsinaisesti vaikuttaa asioiden kulkuun. Markkinat kohdistavat resursseja paremmin kuin julkisen vallan tai etujärjestöjen byrokratian suunnittelukoneistot. On

vähemmän todennäköistä, että joudutaan ongelmiin, jos jo etukäteen on selvää, että valtio ei viime kädessä tule maksamaan epäonnistuneiden ratkaisujen viuluja.

Kesäkuiseen ecu-kytkentään sisältyy selkeä viesti siitä, että hallitus on muuttamassa perinteistä talouspoliittista lähestymistapaa. Vaikka päätökseen ei liittynyt mitään dramatiikkaa vaihteluvälin tai sen keskipisteen suhteen, toimenpiteellä on sitäkin vahvempaa symboliarvoa ja kantavuutta talouspolitiikan linjamäärityksensä.

Ensinnäkin päätös viestii halusta ja valmiudesta osallistua Euroopan integraatioon kaikine siihen liittyvine vaatimuksineen. Toiseksi se naulaa kiinni sitoutumisen kiinteisiin valuuttakursseihin ja luo näin puitteet vakaalle, alhaiseen inflaatioon pohjautuvalle kehitykselle. Kolmanneksi se selkiyttää raha-, finanssi- ja tulopolitiikan välistä vastuunjakoa. Nimenomaisesti selkiyttää; varsinaiset muutokset ovat jo tapahtuneet pääomaliikkeiden vapautumisen myötä.

Uudessa regiimissä ei ole enää sijaa itsenäiselle rahapolitiikalle, vielä vähemmän valuuttakurssien muutoksille. Kiinteä valuuttakurssi muodostaa talouspolitiikan kiintopisteen, johon talousyksiköt voivat luottavaisina perustaa toimintansa.

Finanssipolitiikalla pyritään budjetin ja vaihtotaseen siedettävään tasapainoon, mikä on jo sängen vaatava tehtävä.

Vastuu kilpailukyvästä, työllisyydestä ja yritystoiminnan kannattavuudesta jää tällöin työmarkkinaosapuolten kannettavaksi, ei julkisen vallan harteille.

On tietenkin paikallaan, että julkinen valta kantaa huolta kilpailukyvästä säilyttämisestä avoimella sektorilla. Se tarkoittaa kuitenkin vain huolehtimista kestävästä toimintapuitteisista, kuten vakaasta hintatasosta sekä pelisääntöjen toimivuudesta eli kilpailun edistämisestä.

Elinkeinoelämän pönkäpuuksi valtiosta ei enää ole. Tukiaisiin turvautuminen ja yrittäjäriskin ottaminen veronmaksajien harteille eivät kuulu markkinatalouden periaatteisiin.

Vuoden 1992 budjetti jakaa niukkuutta

Hallitus on asettanut varsin kunnianhimoiseksi tavoitteekseen julkisten menojen kasvun pysäyttämisen kokonaan. Tätä tavoitetta ei saavuteta vielä ensi vuonna, mutta sitä lähestytään nopeammin kuin vielä keväällä arveltiin. Ensi vuoden budjettiesitys onkin ensimmäinen vakava menojen kasvun pysäyttämiseen tähtäävä yritys sitten Niukkasen päivien. Juho Niukkasen vuoden 1954 budjettiesityksen kunniaksi on todettava, että sen loppusumma oli edellistä budjettia tuntuvasti alempi. Tuolloin menoja ei kuitenkaan oltu sidottu laeilla samassa määrin kuin nyt. Sitä paitsi esitys kaatui eduskunnassa.

Julkisten menojen kasvu on meillä ollut jo kauan selvästi nopeampaa kuin kokonaistuotannon kasvu. Varsinkin tänä vuonna valtion menot lisääntyvät erityisen paljon, reaalisesti yli kymmeneksen. Työttömyysturvamenot kaksinkertaistuvat ja valtion osuudet sairausvakuutus- ja kansaneläkemenoihin kasvavat tätäkin nopeammin keväällä päätettyjen työvoimakustannusten alennusten johdosta. Kulutuksen reaali- kasvu sen sijaan jää puoleentoista prosenttiin.

Menojen voimakas kasvu on osasyynä siihen, että valtiontalouden rahoitusasema romahtaa tänä vuonna. Tällainen kehitys sopii sängen huonosti yhteen vaihtotaseen tasapainottamispyrkimysten kanssa ja saattaa johtaa valtiontalouden vaikeaan korkokierteeseen. Esimakua tästä koemme tänä vuonna, kun valtion korkomenot lisääntyvät 40 %.

Julkisten menojen voimakas kasvu tänä vuonna johtuu paljolti suhdannetaantumaaan liittyvästä automatiikasta sekä yritysten toimintamahdollisuuksien parantamiseksi tehdyistä toimista. Selvää kuitenkin on, että julkisten menojen taso on viimeisten vuosien aikana nousnut liian korkeaksi kansantalouden suorituskykyyn nähden. Julkisten menojen osuus on Suomessa jo korkeampi kuin OECD-maissa keskimäärin, jos mukaan luetaan pakolliset työeläkkeet. Huolestuttavinta on, että julkisten menojen kasvutrendi taittui OECD-alueella yleisesti jo vuosia sitten, kun Suomessa kasvu on vain jatkunut.

Talouden palauttaminen tasapainoiselle kehitysuralle ja ulkoisen velkaantumisen katkaiseminen edellyttävät julkisten menojen kasvun sopeuttamista kansantalouden kasvunäkymiin. Kun kilpailukyvyyn kannalta tärkeinä tavoitteina on edelleen veroasteen alentaminen ja avoimen sektorin kehittämistä huolehtiminen, asettuvat kasvurajat vieläkin ahtaammiksi. Julkisten menojen reaali- kasvu olisikin puristettava useiksi vuosiksi täysin nolnaan.

Tavoitteen toteuttaminen ei salli lainkaan menoja lisääviä uudistuksia lähivuosina. Kun kasvu oli viime vuosikymmenellä keskimäärin liki 4 %, on niin hallinnon kuin julkisten palvelujen kuluttajienkin odotusten muuttuttava olennaisesti.

Ei ole aivan yksinkertaista saada tätä trendiä taittumaan. Menoperusteet on enimmäkseen sidottu lainsäädännössä ja usein vielä sellaisiin tekijöihin, kuten väestön ikärakenteeseen, joihin valtiovallalla ei ole juuri mahdollisuuksia vaikuttaa.

Nollabudjettia ei käytännössä ole mahdollista laatia ilman, että puututaan voimassa olevaan lainsäädäntöön. Nyt hallitus ehdottaa, että eduskunta hyväksyisi noin 40 säästölakia. Niiden yhteenlaskettu säästövaikutus olisi vuonna 1992 lähes 10 mrd mk. Vaikka nämä menisivät läpi sellaisinaan, ei aivan täydelliseen nollabudjettiin silti päästä, sillä työttömyyden nopean lisääntymisen vuoksi menojen kokonaismäärä nousee reaalisestikin hienoisesti. Ilman säästölakeja menojen reaali- kasvu olisi yli 6 %, toisin sanoen julkisten menojen bkt-osuuden nousu jatkuisi huimana.

Hyvinvointiyhteiskunnan perusteet eivät näistä säästölakeista murre. Rahallisesti merkittävimmät säästökohteet ovat työllisyyslain muuttaminen ja pidäytyminen julkisten etuuskien indeksitarkistuksista vuonna 1992. Työllisyyslain velvoitteiden lieventäminen suurtyöttömyyden oloissa on ehkä optisesti outoa, mutta valtiontalouden kannalta välttämätöntä. Työllisyyslain muuttamisella pyritään myös siirtämään työvoimapolitiikan painopistettä suljetun sektorin velvoitetöytämisestä aktiiviseen, avointa sektoria tukevaan toimintaan. Indeksitarkistusten jäädyttäminen puolestaan tunnustaa sen karun tosiasian, että kansantalou-

den käytettävissä olevat reaalitytulot supistuvat. Pienenevästä kakusta on paha jakaa entisiääkään annoksia.

Säästöehdotusten kumoutuminen eduskunnassa merkitsisi kolmanneksen lisäkasvua ensi vuoden nettoraahoitustarpeeseen tai verotuksen melkoista kiristymistä. Hyvinvointi ei kummastakaan vaihtoehdosta lisääntyisi.

Esitetyt säästölait merkitsevät puuttumista jo päätettyihin toimiin eli ns. saavutettuihin etuihin. Näihin toimiin jouduttiin akuutin kriisin hoitamiseksi. Kriisiin ei oltaisi jouduttu alunperinkään, jos etuuksia myönnettäessä oltaisiin ajateltu myös taloudellisia mahdollisuuksia. Tilanne on kuin rautalangasta väännetty havaintoesimerkki: julkisten menojen karsiminen ja verotuksen kiristymisen estäminen edellyttävät pysyviä, laajalle ja syvälle ulottuvia muutoksia julkisen sektorin toimintatapoihin.

Henkilöstön määrästä on hyvä alkaa; viimeisten 10 vuoden aikana julkisen sektorin työvoiman määrä lisääntyi 130 000 hengellä — nyt tulisi valtionhallinnossa päästä suoranaiseen vähenemiseen ja kunnissakin kasvun olennaiseen hidastumiseen. Ensi vuoden budjetissa suunta onkin tarkoitus kääntää: esityksen mukaan valtiolta vähenee nettomääräisesti 2000 virkaa ja tehtävää ensi vuonna, minkä lisäksi vaalikauden loppuun mennessä poistetaan 6500 virkaa ja tehtävää.

Keskeinen merkitys julkisten menojen kasvun hillinnässä on julkisten tehtävien rajaamisella ja ohjausjärjestelmien kehittämisellä. Julkisen sektorin ongelmia ovat mm. kilpailun sekä hinta- ja kustannusvaikututtimien puute, organisaatioiden tavoitteiden epäselvyys ja tulosten mittaamisen vaikeus sekä keskittynyt päätöksenteko ja vähäinen joustavuus. Julkisen ja yksityisen sektorin tehtäväjako on arvioitava ensisijaisesti kummankin sektorin palvelukyvyn ja tuottavuuden perusteella. On mahdollista — ja monessa tapauksessa luultavaakin — että toimintojen siirtäminen yksityiselle sektorille lisää tehokkuutta ja alentaa kustannuksia.

Työmarkkinat avainasemassa

Ensi vuoden tulo- ja menoarvioesitys joudut-

tiin rakentamaan tilanteessa, jossa tulevan talouskehityksemme kannalta täysin keskeinen seikka — tulo- ja menot — oli täysin auki. Vaikka kilpailukyvyn tärkeyttä on pitkin vuotta korostettu kovasti julkilausumatasolla, ovat työmarkkinaosapuolten käsitykset vaadittavista käytännön johtopäätöksistä olleet varsin eri maailmoissa. Epäselvä tulopoliittinen tilanne lisäsi tarvetta varsin tiukkaan budjettilinjaan. Hallitus on kuitenkin ilmoittanut olevansa valmis tarkistamaan budjettiehdotustaan myöhemmin syksyllä, kun tulopoliittinen tilanne on selkiytynyt. Tuolloin on myös paremmin nähtävissä, onko merkkejä talouden syöksykierteen päättymisestä.

Työmarkkinoiden vastuuta talouskehityksen kääntämisestä ei voi liioitella. Talouden syöksykierre on niin syvä, ettei työmarkkinaosapuolten nollaratkaisu enää riitä palauttamaan teollisuuden kilpailukykyä ja parantamaan työllisyyttä. Nollaratkaisu toteutuu sitä paitsi ensi vuonna joka tapauksessa, sillä yritysten kilpailukyky on nyt niin heikko, ettei palkankorotuksiin yksinkertaisesti kyetä. Olenkin joutunut julkisesti toteamaan, ettei nollaratkaisusta ole neuvottelupohjaksi valtion ensi vuoden budjetin muutosten suhteen.

Eläkepomme tikittää jo

Lama on tuonut konkreettisesti esille eläkkeiden rahoitukseen liittyvät lyhyen ja pitkän aikavälin ongelmat. Eläkemenot kasvavat edelleen voimakkaasti, vaikka talous on lamassa ja tuotanto supistuu. Vuonna 1991 eläkemenot kasvavat 10 $\frac{1}{2}$ % — työeläkkeet jopa 12 $\frac{1}{2}$ %, kun kansantalouden käytettävissä olevat tulot samanaikaisesti supistuvat 2 $\frac{1}{2}$ %.

Myös ensi vuonna eläkkeet kasvavat selvästi nopeammin kuin kansantalouden käytettävissä olevat tulot, vaikka eläkkeiden indeksikorotuksista luovutaan. Eläkemenoja lisäävät eläkeläisten määrän kasvu ja työeläkejärjestelmien asteittaisesta kypsymisestä johtuva eläketason nousu. Laman pitkittyessä on lisäksi olemassa mahdollisuus, että työttömyys- ja työkyvyttömyyseläkeläisten määrä lisääntyy ennakoitua nopeammin.

Lama heijastuu eläkejärjestelmiimme likimain samalla tavalla kuin valtiontalouteen. Tulojen kasvu pysähtyy, mutta menot jatkavat lähes entisenlaista kasvuaan. Esimerkiksi yksityisen sektorin työeläkemaksujen pohjana oleva palkkasumma ei laman takia kasva lainkaan tänä vuonna. Rapautuneen kilpailukyvyyn ja edelleen heikentyvän työllisyyden takia on todennäköistä, että työeläkemaksujen perusteena oleva palkkasumma ei tulevina vuosina kasva. Vakuutusmaksutulojen lisäksi lama on heikentänyt myös eläkerahastojen sijoitustuottoja, kun osakkeiden ja kiinteistöjen arvot ovat romah-
taneet.

Ensi vuodelle sovittu TEL-maksun 2,5 prosenttiyksikön alennus on tilapäinen toimenpide. On selvää, että TEL-maksua ei voida jättää 14,4 prosentin tasolle ensi vuotta pitemmäksi aikaa, vaan maksua täytyy nostaa. Muussa tapauksessa TEL-järjestelmä uhkaa ajautua jonkinasteiseen rahoituskriisiin. Tasausrahostoa — TEL-järjestelmän puskurirahastoa — vahvistettiin korkeasuhdannevuosina TEL-maksun ylimääräisillä korotuksilla. Tämä joustovara riittää vielä ensi vuodelle, mutta ei enää vuodelle 1993.

Työeläkemaksun mittava korotustarve vuonna 1993 ja sen jälkeen jopa useita vuosikymmeniä jatkuva, noin puolen prosenttiyksikön vuotuinen korotuspaine pienentää palkankorotusmahdollisuuksia. Ongelmalliseksi tilanteen tekee se, että avoimen sektorin kannattavuus ja rahoitusasema alkavat olla riskirajoilla. Kilpailukyvyyn kannalta on tärkeää, että työeläkemaksun nousu ei johda työvoimakustannusten nousuun. Näin ollen nimellispalkkojen täytyy joustaa.

Voidaan kysyä, miksi palkansaajat eivät myös muodollisesti voisi osallistua eläkkeiden rahoitukseen, kun he jo tähänkin saakka käyttäen maksaneet työeläkemaksun vastaavalla määrällä alentuneen reaali-palkan muodossa. Vakuutetun TEL-maksu lisäisi tällä tapaa järjestelmän selkeyttä.

Palkansaajien oman TEL-maksun käyttööntottamista tuleekin vakavasti harkita. Tässä suhteessa suomalainen ammattiyhdistysliike on osoittanutkin järkevää, realistista valmiutta kes-

kusteluihin. Kysymyksessähän on nimenomaan palkansaajien tulevista eduista huolehtiminen.

Suomessa on kansainvälisesti erittäin alhainen, noin 58 vuoden, keskimääräinen eläkkeeläsiirtymisikä. Viime vuosikymmenen jälkipuoliskolla käyttöönotetut varhaiseläkejärjestelmät ovat osaltaan alentaneet eläkkeelle siirtymiskynnystä ja -ikää. Budjettiin sisältyykin ehdotus varhaiseläkkeen ikärajan nostamisesta 55 vuodesta 60 vuoteen ja osa-aikaeläkkeen ikärajan laskemisesta 60 vuodesta 58 vuoteen. Uudistuksella pyritään pitkällä aikavälillä nostamaan keskimääräistä eläkkeelle siirtymisikää ja toisaalta lisäämään osa-aikaeläkkeen houkuttelevuutta pehmeänä siirtymismuotona työelämästä eläkkeelle.

Tällä hetkellä yhtä eläkeläistä kohti on 2,5 työntekijää, mutta ennusteiden mukaan vuonna 2020 enää 1,5 työntekijää. Jos kansantalouden kasvu pysyvästi hidastuu, on mitä todennäköisintä, että eläke-etuuksista joudutaan myös jatkossa tinkimään. Muutoin on uhkana, että eläkemenojen kasvu rasittaa liikaa työssäkäyvää väestöä.

Riippumatta kansantalouden kasvusta julkisen sektorin eläke-etuuksia tulisi tarkistaa yksityistä sektoria vastaavalle tasolle. Tämä voisi tapahtua julkisen sektorin henkilöstöpolitiikan uudistuksen yhteydessä, joka on tarkoitus toteuttaa lähivuosina. Voidaan hyvällä syyllä kysyä, onko enää perusteltua, että julkisella sektorilla täyden eläkkeen saaminen edellyttää vain 30 vuoden työhistoriaa, kun yksityisellä sektorilla huonomman eläke-etuuden saamiseen tarvitsee työskennellä 40 vuotta.

Laman pitkittyminen tai sen päättyminen riippuu paljolti niistä ratkaisuista, joihin alulaan olevissa työmarkkinaneuvotteluissa päädytään kilpailukykykymme suhteen. Hallitus on omalta puoleltaan pyrkinyt luomaan edellytyksiä sille, että laman vauriot jäävät mahdollisimman pieniksi ja väliaikaisiksi. Ulkoisia tekijöitä emme voi muuttaa miksiäkään. Onnetonta olisi, jos kotimaisten tekijöiden korjaamista ei haluttaisi ottaa yhteiseksi asiaksi.

Loppukevennyttä ei tähän esitykseen sisälly, siinä määrin vähissä ovat vitsit.